

94(497.5Rakovica)''1871''

070(497.5Zadar)''187''

070(497.571)''187''

Primljeno: 31. 1. 2023.

Prihvaćeno: 3. 3. 2023.

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22586/pp.v42i64.25487>

Veronika Novoselac*

Rakovička buna u dalmatinskome, istarskome i riječkome tisku

Bunu protiv „švabsko-magjarskoga” gospodstva, u okolnostima (političkoga i društvenoga) nezadovoljstva Hrvatsko-ugarskom nagodbom, u listopadu 1871. u malome selu Bročancu nedaleko od Slunja u tadašnjoj Vojnoj krajini organizirao je Eugen Kvaternik. U radu će se na temelju članaka iz dalmatinskoga, istarskoga i riječkoga tiska druge polovine 19. stoljeća integrativno pokušati procijeniti prikaz i percepcija Rakovičke bune te odnos tiska/javnosti prema njezinim sudionicima. Analizirajući razdoblje neposredno nakon bune, cilj je rada pregledom novinske građe utvrditi u kojoj se mjeri ondašnje novinstvo moglo i je li se uopće odredilo prema rakovičkome događaju. Rad će naglasak, uz zadarski tisak (*Avvisatore Dalmato*, *Narodni list*, *La Dalmazia cattolica*), staviti na istarsku *Našu slogu* te će se tematski obazreti i na tisak ugarskoga primorja.

Ključne riječi: *Il Nazionale – Narodni list*, *Naša sloga*, novinstvo, Rakovička buna, tisak

Uvod

Rakovička buna i tisak kao historiografski izvor

Iako pojednostavljeno tumačenje poznate latinske izreke *Verba volant, scripta manent* (Riječi lete, napisano ostaje) vjerojatno pretenciozno naglašava trajnost pisane riječi,¹ neosporna je važnost raznoraznih tekstualnih istraživanja i u njima pohranjenih sadržaja za sociološko, historiografsko, kulturološko i ino poimanje određenih saznanja, događaja, političko-društvenih datosti ili

* Veronika Novoselac, Odjel za povijest, Hrvatsko katoličko sveučilište, Ilica 24, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: veronika.novoselac@unicath.hr

¹ Više u: Vojislav Jelić, „Verba volant, scripta manent”, *Antropologija* 18 (2018), br. 1: 53-58.

specifičnih predodžbi javnosti. U tu su svrhu, za razumijevanje politike, kulture i društva, iznimno zanimljivi tiskani mediji odnosno publikacije, čiji je sadržaj, promatran kao povijesni dokument, povjesničarima obilan izvor. Upozoravajući da ga treba kritički razumijevati i analizirati uz poznavanje povijesnoga konteksta u kojem se publikacija razvijala, te uz određenu opreznost u vezi s manipulacijom ili orijentacijom koju bi mogla imati, jedna od prvih zagovornica korištenja tiska kao povijesnoga izvora bila je američka povjesničarka Lucy Maynard Salmon.² O valjanosti tiska kao historiografskoga izvora govorio je primjerice i španjolski povjesničar Manuel Tuñón de Lara 70-ih godina prošloga stoljeća, ističući da je tisak pokazatelj artikulacije javnoga mnijenja te političkih i/ili ideoloških stavova jer prikuplja mentalitet svojega vremena.³ Stoga bi, kako tvrdi, proučavanje i upotreba tiska kao historiografskoga izvora, među ostalim, omogućavali promatranje tijeka različitih ideologija, događaja i mijena s ciljem njihova što temeljitijega sagledavanja.⁴

Jedan od najstarijih oblika masovne komunikacije⁵ te osnovno „informativno sredstvo namijenjeno *širim* masama”,⁶ „novine, na koje se često referira kao na tisak”,⁷ praktičan su povijesni izvor za proučavanje ideologija raznih grupa, stranaka, sustava te cjelokupne društvene situacije.⁸ Budući da su svojevremeno „prenosile ideje raznih političkih, vjerskih i strukovnih društava”,⁹ novinski se sadržaj, tradicionalno ga koristeći za utvrđivanje općih obrisa, činjenica i trendova te traženje opisa ili pojedinosti o ljudima, mjestima i događajima,¹⁰ uglavnom historiografski istražuje za proučavanje činjenica o određenim događajima, analizu specifičnih dugoročnih trendova ili traženje detalja povezanih

² Alison Jones, „The many uses of newspapers”, Technical Report for IMLS Project on – The Richmond Daily Dispatch, 2008., pristup ostvaren 25. 10. 2021., <https://dispatch.richmond.edu/docs/papers/usesofnewspapers.pdf>.

³ Manuel Tuñón de Lara prema: Pablo Hernández Ramos, „Consideración teórica sobre la prensa como fuente historiográfica”, *Historia y comunicación social* 22 (2017), br. 2: 466.

⁴ Ramos, „Consideración teórica”, 466.

⁵ Više u: Michael Kunczik, Astrid Zipfel, *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju* (Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert, 2006), 71-74.

⁶ Tamara Štefanac, „Cenzurirane karikature iz humorističkog časopisa Vragoljan (1881.-1886.)”, *Pro tempore: časopis studenata povijesti* 3 (2006): 51.

⁷ Dunja Majstorović, *Novine nekad i danas. Povijesni pregled novinstva i etičnosti novinske prakse* (Zagreb: Golden-marketing: Tehnička knjiga, 2020), 24.

⁸ O definicijama i karakteristikama pojma „novine” više u: Svjetlana Mokriš, „Novine i njihova uloga u društvenoj zajednici”, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54 (2011), br. 4: 115-130.

⁹ Stjepan Matković, „Novinstvo Čiste stranke prava. Prilog poznavanju pravaškog tiska”, *Časopis za suvremenu povijest* 32 (2000), br. 3: 488.

¹⁰ Robert B. Allen, Robert Sieczkiewicz, „How Historians use Historical Newspapers”, *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology* 47 (2010), br. 1: 1-4.

s događajem, odnosno činjenica koje ga dublje interpretiraju.¹¹ U skladu s tim, iz tiska druge polovine 19. stoljeća mogu se iščitati razne percepcije Rakovičke bune.¹² Uvjeren u prijeku potrebu osamostaljenja Hrvatske, Starčevićev pristaša i suradnik¹³ pravaš Eugen Kvaternik podigao je početkom listopada 1871. u selu Bročancu u okolici Rakovice pokraj Slunja bunu za „oslobodjenje naroda od švabsko-magjarskog gospodstva”.¹⁴ Međutim, „vojne vlasti proglasile su prijeki sud, a krajiške postrojbe opkolile pobunjenike. Za tri dana buna je ugušena, a Kvaternik iz zasjede ubijen.”¹⁵ Iako je (pre)kratko trajao, taj je „nenadani rakovički događaj”¹⁶ izazvao „silnu uzbunu u hrvatskoj javnosti i zanimanje u cijeloj Monarhiji”.¹⁷ Naime, kako je Kvaternik u ustanak krenuo neorganizirano i bez znanja vodstva stranke, mnogi su u buni vidjeli zagonetku i nagađali tko su njezini začetnici,¹⁸ zbog čega su se i u tisku javljala njezina različita tumačenja. Budući da se, proučavajući tadašnji tisak, mogu uočiti razne percepcije bune koje pružaju potpuniji prikaz političke situacije hrvatskih krajeva i političkih stranaka,¹⁹ cilj je rada prikazati dotiču li se, kako i u kojoj mjeri tadašnje dalmatinske, istarske i riječke tiskovine rakovičkoga događaja te postoji li razlika u njegovoj prezentaciji u odnosu na hrvatski i talijanski tisak. Tema rada nije razložiti kako

¹¹ Zahida Suleman, „Newspaper as source of history: A case study of daily ‘Zamindar’ of Maulana Zafar Ali Khan”, u: *23rd International Conference of Historians of Asia 2014 (IAHA2014)*, 23-27 August 2014. Alor Setar, Kedah, Malaysia, 945. Detaljnije u: Anne Rubenstein, „Newspapers. How do historians use newspapers?”, *World history sources*, A project of the Center for History and New Media, George Mason University, with support from the National Endowment for the Humanities and the Gladys Krieble Delmas Foundation (Ontario: York University, 2005), pristup ostvaren 21. 1. 2022., <https://chnm.gmu.edu/worldhistorysources/unpacking/newshow.html>.

¹² Alen Obrazović, „Prikaz Rakovičke bune u novinama i hrvatskoj historiografiji”, *Pro tempore: časopis studenata povijesti* 14 (2019): 29.

¹³ Ante Starčević i Eugen Kvaternik utemeljitelji su Stranke prava. Njihovo učenje „o bezuvjetnoj nužnosti samostalne hrvatske države izvan sklopa Habsburške Monarhije, a za koju treba odgajati pojedince i društvo” [usp. Jasna Turkalj, *Pravaški pokret 1878. – 1887.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003), 10] temelj je izvornoga pravaštva i njegova pokreta [Mirjana Gross, *Izorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret* (Zagreb: Golden marketing, 2000), 15]. Začeci pravaštva mogu se pratiti od početka 1850-ih, odnosno razdoblja neoapsolutizma [Jasna Turkalj, Zlatko Matijević, Stjepan Matković, ur., *Pravaška misao i politika. Zbornik radova* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2007), 11], no u svojem izvornom obliku pravaška se ideologija konačno formulirala tijekom 1860-ih, kad obnovom ustavnosti 1861. dolazi do modernizacije političkoga života u Hrvatskoj (usp. Jasna Turkalj, „Prilog istraživanju pravaškog pokreta 1880-ih”, u: *Pravaška misao i politika. Zbornik radova*, ur. Jasna Turkalj, Zlatko Matijević i Stjepan Matković (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2007), 30).

¹⁴ Gross, *Izorno pravaštvo*, 318.

¹⁵ Željko Holjevac, „Gorski kotar, Lika, Krbava i Senj u 19. stoljeću”, u: *Temelji moderne Hrvatske: hrvatske zemlje u „dugom” 19. stoljeću*, ur. Vlasta Švoger i Jasna Turkalj (Zagreb: Matica hrvatska, 2016), 416.

¹⁶ Ferdo Šišić, *Kvaternik: (Rakovička buna)* (Zagreb: Hrvatski štamparski zavod DD, 1926), 5.

¹⁷ Gross, *Izorno pravaštvo*, 318.

¹⁸ Gross, *Izorno pravaštvo*, 318.

¹⁹ Obrazović, „Prikaz Rakovičke bune”, 29.

i kada je Kvaternik došao na misao bune, kao ni njezin detaljni tijek, sudionike ili ciljeve.²⁰ Ipak, zbog potrebe kontekstualizacije, najprije će se sažeti određene političko-društvene prilike početkom 70-ih godina 19. stoljeća, a zatim opisati uzorak i metodologija te interpretirati rezultati provedenoga istraživanja, čiji se znanstveni doprinos ogleda u proučavanju sadržaja novina primorske Hrvatske, tj. Istre, Hrvatskoga primorja i Dalmacije, s naglaskom na prikaz Rakovičkoga ustanka u ondašnjemu talijanskom tisku.²¹

Političko-društvene prilike početkom 70-ih godina 19. stoljeća

Hrvatske zemlje u „dugom” 19. stoljeću višestruko su razdijeljene u više upravnih jedinica.²² Banska Hrvatska i Slavonija bile su posebno političko područje s ograničenom autonomijom unutar Ugarske. Dalmacija i veći dio Istre do 1797. bile su pod vlašću Venecije, a poslije, i sve do kraja 1918., pod vlašću Beča, pod čijom su vlašću također bile Hrvatska i Slavonska krajina do sjedinjenja s maticom zemljom 1881. godine.²³ Ujedno je status Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije unutar Habsburške Monarhije u drugoj polovini 19. stoljeća određen i dvjema nagodbama. Naime, nužnost preuređenja Monarhije, koja je postojala još od ukidanja apsolutizma, završila je sklapanjem Austro-ugarske nagodbe 1867. godine.²⁴ „Nagodbom je Monarhija ustrojena kao dvojna monarhija u kojoj je svaka cjelina imala zasebne nadležnosti i odgovarajuće institucije dok ih je objedinjavala labava zajednička nadležnost i odgovarajuća tijela vlasti u kojima su vladareve ovlasti i njegov politički značaj imale ključnu ulogu u integraciji države.”²⁵ Austrijskome dijelu Monarhije (Cislajtaniji), među ostalim, pripale su Dalmacija i Istra, a ugarskome (Translajtaniji) Hrvatska i Slavonija. Međimurje je bilo pod ugarskom vlašću, a Vojna krajina do 1881. pod ovlastima Ministarstva

²⁰ Više u: Šišić, *Kvaternik* i Gross, *Izvorno pravaštvo*.

²¹ Prikaz Rakovičke bune u novinama i historiografiji sažeo je Obrazović, „Prikaz Rakovičke bune”. Rad je, uz *Branik*, *Hrvatsku*, *Narodne novine*, *Narod*, *Obzor*, *Radenik* i *Srpski narod*, pojednostavljeno obuhvatio novinski sadržaj istarske *Naše sloge*.

²² Ljiljana Dobrovšak, „Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama od 1790. do 1918.”, u: *Temelji moderne Hrvatske: hrvatske zemlje u „dugom” 19. stoljeću*, ur. Vlasta Švoger i Jasna Turkalj (Zagreb: Matica hrvatska, 2016), 29.

²³ Tomislav Markus, „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija od 1790. do 1918.: Osnovne smjernice političke povijesti”, u: *Temelji moderne Hrvatske: hrvatske zemlje u „dugom” 19. stoljeću*, ur. Vlasta Švoger i Jasna Turkalj (Zagreb: Matica hrvatska, 2016), 4-5.

²⁴ Dalibor Čepulo, Mirela Krešić, „Hrvatsko-ugarska nagodba: institucije i stvarnost”, u: *Mint nemzet a nemzettel... Tudományos tanácskozás a magyar-horvát kiegyezés 140. évfordulója emlékére, Budapest, 2008. Tanulmánykötet = Kao narod s narodom... Konferencija u spomen 140. obljetnici Hrvatsko-ugarske nagodbe, Budimpešta, 2008. Zbornik radova*, ur. Dinko Šokčević (Budimpešta: Croatica, 2011), 141.

²⁵ Čepulo, Krešić, „Hrvatsko-ugarska nagodba”, 141.

rata u Beču.²⁶ Budući da je za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju novo ustavno stanje u zemlji značilo obvezu sporazumijevanja s Kraljevinom Ugarskom, s obzirom na to da je Austro-ugarskom nagodbom pitanje hrvatskoga položaja određeno kao unutarnje ugarsko pitanje koje zahtijeva posebno rješenje,²⁷ sljedeće je godine sklopljena Hrvatsko-ugarska nagodba, koja je predvidjela ograničenu pokrajinsku autonomiju za Hrvatsku i Slavoniju s prosvjetnim, školskim, vjerskim i pravnim poslovima kao autonomnim.²⁸ Nagodbena autonomija omogućavala je vrlo ograničenu školsku i ekonomsku modernizaciju, pa su, unatoč elementima državne autonomije, Hrvati ostali teritorijalno razjedinjeni te jedna od podčinjenih nacija u Monarhiji, politički podređena Pešti i Beču.²⁹ Ujedno, iako pitanje grada, luke i kotara Rijeke Nagodbom primarno nije bilo definirano, Ugarski je sabor prihvatio zaključak prema kojem se Rijeka proglašava posebnim tijelom (lat. *corpus separatum*) pod ugarskom krunom. Na taj su način Mađari preko falsifikata naknadno nalijepljenog na tekst Nagodbe, u povijesti poznatijega pod nazivom *Riječka krpica*, dobili neposrednu kontrolu nad tim lučkim gradom.³⁰

Hrvatsko-ugarska nagodba, njezine odrednice i način donošenja u hrvatskim političkim i javnim krugovima prouzročili su svekoliko društveno nezadovoljstvo i negodovanje. Osnovni problem bila je njezina interpretacija te političko-financijska podčinjenost Hrvatske Ugarskoj, zbog čega su i reakcije hrvatskih oporbenih političkih stranaka između 1869. i 1871. uglavnom odbojne i osuđujuće, ali i radikalne.³¹ „Za razliku od unionista koji su jedini bili zadovoljni Nagodbom, Narodna stranka i Stranka prava izražavale su, svaka na svoj način, nezadovoljstvo, pa i ogorčenje, koje je dodatno poticao poslijenagodbeni unionistički režim želeći pod svaku cijenu učvrstiti novi nagodbeni sustav u Hrvatskoj.”³² Dok su narodnjaci javno osudili dualizam *Rujanskim manifestom* 1871., u kojem izjavljuju da se Nagodba ne može smatrati pravovaljanom jer je sklopljena bez sudjelovanja većine hrvatskoga naroda, Starčevićev suradnik Eugen Kvaternik podigao je u Rakovici neuspjeli oružani ustanak za oslobođenje od „švabsko-magjarskoga

²⁶ Više u: Dobrovšak, „Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama”, 29-91.

²⁷ Čepulo, Krešić, „Hrvatsko-ugarska nagodba”, 141.

²⁸ Markus, „Trojedna Kraljevina”, 16.

²⁹ Markus, „Trojedna Kraljevina”, 16-17.

³⁰ Markus, „Trojedna Kraljevina”, 17.

³¹ Detaljnije o općim obilježjima te financijskim i pravnim mehanizmima nadzora hrvatske autonomije u: Čepulo, Krešić, „Hrvatsko-ugarska nagodba”, 142-153.

³² Jasna Turkalj, „Reakcije hrvatskih oporbenih političkih stranaka na novu nagodbenu stvarnost (1869-1871)”, u: *Mint nemzet a nemzettel... Tudományos tanácskozás a magyar-horvát kiegyezés 140. évfordulója emlékére, Budapest, 2008. Tanulmánykötet = Kao narod s narodom... Konferencija u spomen 140. obljetnici Hrvatsko-ugarske nagodbe, Budimpešta, 2008. Zbornik radova*, ur. Dinko Šokčević (Budimpešta: Croatica, 2011), 126.

gospodstva”.³³ Prema Gross i Szabo,³⁴ Kvaternik je najprije želio proglasiti privremenu hrvatsku vladu u Krajini te okupiti naoružane krajišnike s ciljem da i u Zagrebu proglasi vladu slobodne Hrvatske. No, njegovi su emisari, kao i on sam kad je 7. listopada 1871. došao u Krajinu, naišli na slab odaziv ondašnjega krajiškog stanovništva. Pritom je svećenstvo i građanstvo lako odvratilo pravoslavne i katoličke krajišnike od sudjelovanja u buni. Kvaternik je, doduše, izdao *Proglas narodne hrvatske vlade*, sakupio oko 1700 vojnika, ali se većina njih razbježala na sam glas o dolasku Ogulinske regimente, a 11. listopada Kvaternika su iz zasjede ubili vlastiti pristaše.³⁵

I dok je teritorijalno ujedinjenje hrvatskih zemalja dvjema nagodbama posve onemogućeno, integraciju hrvatske nacije onemogućavali su i ukorijenjeni povijesni regionalizmi *historijskih zemalja* istočnojadranske obale: Dalmacije, Rijeke i Istre, koji su se sredinom 19. stoljeća izdigli do političkoga programa.³⁶ Iako ni Istra ni Dalmacija u 19. stoljeću nemaju izravnih političkih veza s Banskom Hrvatskom, sredinom stoljeća započinje jačati narodna svijet i borba za hrvatski jezik s ciljem uklanjanja talijanske dominacije u kulturi i javnim poslovima. Naime, oko 1830. nastali su u Europi uvjeti u kojima je i hrvatski prostor počeo ulaziti u epohu nacionalizma. Pokazali su se simptomi početne dinamizacije političkoga života, a oblikovala se i preporodna jezgra, koja je nacionalnu ideju stavila u temelj političkoga djelovanja.³⁷ Otpočeo je složen proces integracije hrvatske nacije, tj. preobrazba tradicionalne hrvatske etničke zajednice (srednjovjekovnoga hrvatskog naroda) u modernu naciju.³⁸ Prema modelu nastajanja takozvanih malih nacija Srednje, Istočne i Sjeverne Europe češkoga povjesničara Miroslava Hrocha, središnja (B) faza integracije hrvatske nacije na prostoru Banske Hrvatske vremenski i sadržajno poistovjećuje se s trajanjem ilirskoga pokreta.³⁹ No, hrvatska nacija nije oblikovana samo na tom području nego i u Dalmaciji, Istri, nekadašnjoj Vojnoj krajini te dijelovima Bosne i Hercegovine, gdje je integracija započela kasnije, pa je kasnije i dovršena.⁴⁰ Preporodni pokret na čelu s jezgrom

³³ Turkalj, „Reakcije hrvatskih oporbenih političkih stranaka”, 138.

³⁴ Mirjana Gross, Agneza Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih godina 19. stoljeća* (Zagreb: Globus, 1992), 264-265.

³⁵ Gross, Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, 264-265.

³⁶ Josip Vrandečić, „Autonomistički pokreti na istočnojadranskoj obali u 19. stoljeću”, u: *7. Međunarodni skup Dijalog povjesničara – istoričara*, sv. 7, ur. Hans-Georg Fleck i Igor Graovac (Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2003), 69.

³⁷ Nikša Stančić, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću* (Zagreb: Barbat, 2002), 167-168.

³⁸ Mirjana Gross, „O integraciji hrvatske nacije”, u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, ur. Mirjana Gross (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1981), 175.

³⁹ Više u: Miroslav Hroch, *Društveni preduvjeti nacionalnih preporoda u Europi: komparativna analiza društvenog sastava patriotskih grupa malih europskih nacija* (Zagreb: Srednja Europa, 2006).

⁴⁰ Tomislav Fresl, „Faze integracije hrvatske nacije”, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 42 (2008), br. 86: 132.

„preporoditelja” djelovao je u Dalmaciji od početka 60-ih do početka 80-ih godina, a u Istri od 70-ih do kraja Monarhije.⁴¹ Zalažući se za širenje hrvatskoga jezika i kulture, u Dalmaciji i Istri pojavljuju se prvi preporoditelji koji osnivaju čitaonice, tiskaju knjige i objavljuju novine. Na razvitak i jačanje preporoda utjecalo je osnivanje Narodne stranke 1861. te njezina pobjeda na izborima za Dalmatinski sabor 1870. „Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri ostvaruje novinstvo jer oruđe preporoda, kojemu je politički cilj steći pravo narodnog jezika, prvo u školstvu, a zatim u sudstvu i upravi, postao je *Il Nazionale*.”⁴² List je od ožujka 1862. prvotno izlazio na talijanskome jeziku te u svakom drugom broju donosio prilog *Narodni list*. Od 1869. postaje glavno glasilo Narodne stranke u Dalmaciji i do 1885. izlazi kao *Narodni list, glasilo za interese hrvatskog naroda* s prilogom *Il Nazionale* na talijanskome.⁴³ Porečko-pulski biskup Juraj Dobrila, pobornik hrvatske integracijske ideje, inicirao je 1870. pokretanje prvih novina istarskih Hrvata pod nazivom *Naša sloga*, koje su promicale hrvatski jezik, kulturu i nacionalnu integraciju. Od 1868. područje grada i kotara Rijeke bilo je *posebno tijelo* koje je u resorima unutarnjih poslova, pravosuđa i bogoštovlja te nastave bilo ovisno o mađarskoj vladi. Da je dio Hrvatske govorilo je jedino pravo da Rijeka bira dva zastupnika za Hrvatski sabor, no tim se pravom ona nikad nije koristila.⁴⁴ „Riječki *ungarenci* ili *fiumissimi* okupili su se tijekom 60-ih godina 19. stoljeća kao pokret koji je osporavao veze s Hrvatskom, a zagovarao autonomiju Rijeke u sklopu Mađarske.”⁴⁵

Uzorak analize i metodološki okvir

Prema popisu *Novine 19. st. tiskane i sačuvane u Hrvatskoj*,⁴⁶ dostupnom na internetskim stranicama Hrvatskoga knjižničarskog društva, nacionalne udruge hrvatskih knjižničara, na prostoru Istre, Dalmacije i Rijeke 70-ih godina 19. stoljeća izlazilo je više novina. No, uzorak analize čini osam tiskovina na hrvatskome i/ili talijanskome jeziku koje su se u Zadru, Istri i Rijeci tiskale neposredno u vrijeme Rakovičke bune.

Najdužu tradiciju i najjači utjecaj među zadarskim novinama, ali i dalmatinskim novinstvom uopće, imao je *Narodni list, glasilo dalmatinskih narodnjaka*.⁴⁷ List

⁴¹ Gross, „O integraciji hrvatske nacije”, 184.

⁴² Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske* (Zagreb: Stvarnost, 1962), 220-221.

⁴³ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske*, 187-188, 219; Božidar Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću* (Zagreb: Golden-marketing; Tehnička knjiga, 2005), 40.

⁴⁴ Dobrovšak, „Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama”, 84.

⁴⁵ Vrandečić, „Autonomistički pokreti”, 74.

⁴⁶ Hrvatsko knjižničarsko društvo, *Novine 19. st. tiskane i sačuvane u Hrvatskoj*, pristup ostvaren 11. 9. 2021., <https://www.hkdrustvo.hr/clanovi/tmp/novine/novine.htm>.

⁴⁷ Ante Bralić, „Zadarsko novinstvo prema Istri i Rijeci pred Prvi svjetski rat”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 44 (2002): 188.

je pokrenula grupa pristaša sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom kojoj su na čelu bili dr. Miho Klaić i don Mihovil Pavlinović.⁴⁸ Počeo je izlaziti 1862. na talijanskome i s talijanskim nazivom *Il Nazionale*. Istovremeno je na hrvatskome jeziku tiskan *Prilog k Narodnom listu*, čiji je zadatak bio širenje narodne ideje među slabije školovanim pukom. Isprva je ove novine uređivao Natko Nodilo,⁴⁹ a od 1871. urednik je Juraj Biankini, jedan od vodećih ljudi na dalmatinskoj političkoj sceni 70-ih godina 19. stoljeća.⁵⁰ List je izlazio dva puta tjedno, srijedom i subotom. Od ožujka 1866. u Zadru počinje izlaziti i *Il Dalmata, giornale politico, economico, letterario*, čija je politička orijentacija autonomaška, a u nacionalnome smislu talijanska. List je izlazio srijedom i subotom, a bio je glasilo Talijanske stranke.⁵¹ Njegov prvi urednik bio je Enrico Matcovich, a u izdanjima iz 1871. kao urednik se navodi G. Perissich. Uz *Narodni list*, smatra se najvažnijim političkim listom dalmatinskoga javnog mnijenja. *Glasnik dalmatinski*, službeni list carske i kraljevske dalmatinske vlade u Zadru, 1867. zamijenio je dvojezični *Objavitelj dalmatinski* (tal. *Avvisatore Dalmato*). Bilo je to službeno glasilo dalmatinskoga Namjesništva u kojem su na hrvatskome i talijanskome jeziku s ciljem „zdravoga obrazovanja naroda i učvršćivanja vladinoga položaja”⁵² izlazile obavijesti o raznim upravnim, zakonskim i gospodarskim promjenama.⁵³ Izlazio je utorkom i petkom, a njegov odgovorni urednik 1871. bio je Nikola (Niccolo) Katnić. Kao organ za interese Katoličke crkve i klera, u lipnju 1870. u Zadru počinje izlaziti tjednik *La Dalmazia cattolica, giornale religioso-politico-economico-letterario*. List je izlazio nedjeljom na talijanskome jeziku, ali je donosio i dopise na hrvatskome, imajući i prilog na hrvatskom jeziku odgojno-propagandističkoga karaktera.⁵⁴ Odgovorni i glavni urednik lista, koji je uglavnom objavljivao članke neutralne političke orijentacije,⁵⁵ 1871. bio je don Mateo Nekić.

Da bi proširio liberalne iredentističke ideje istarskih Talijana koji su se protivili političkoj suradnji s austrijskim središnjim vlastima, koparski odvjetnik i političar Antonio Madonizza 1867. pokrenuo je list *La Provincia dell'Istria, giornale degli interessi civili, economici, amministrativi*. Taj list za gospodarska i upravna pitanja izlazio je svakoga 1. i 16. u mjesecu. Postao je službenim listom udruge

⁴⁸ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske*, 221-224.

⁴⁹ Josip Bratulić, *Hrvatsko devetnaesto stoljeće. Politika, jezik, kultura* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2008), 130.

⁵⁰ Bralić, „Zadarsko novinstvo”, 188.

⁵¹ Bralić, „Zadarsko novinstvo”, 191.

⁵² Ivan Pederin, „Organi austrijskog nadzora nad tiskom u Dalmaciji poslije 1848.,” *Arhivski vjesnik* 34-35 (1992): 127.

⁵³ Mirko Đinđić, „Korčulanski autonomaškotalijanaški zastupnici u Dalmatinskom saboru: otac i sin Giovanni i Stefano Smerchinich”, *Kanavelić* 6 (2020): 27.

⁵⁴ Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske*, 254.

⁵⁵ Bralić, „Zadarsko novinstvo”, 189.

Società Agraria Istriana te se u prvom redu bavio poljoprivrednom tematikom, iako je tijekom godina objavljivao i teme iz zavičajne povijesti, gradskoga i društvenoga života te dopise iz inozemstva.⁵⁶ Izlazio je u Kopru, a glavni i odgovorni urednici bili su Giuseppe Tondelli i Nicolo de Madonizza. Prvi dodir s novinstvom na hrvatskome jeziku istarsko stanovništvo imalo je osnutkom lista *Naša sloga* s podnaslovom *Poučni, gospodarski i politički list* 1870. godine. Njegov cilj bio je razviti hrvatski nacionalni osjećaj, političku kulturu, gospodarsku i socijalnu svijest. List je izlazio u Trstu dva puta mjesečno, a najzaslužniji za njegovo pokretanje bio je biskup Juraj Dobrila. Prije svega je bio namijenjen slabo pismenu istarskom hrvatskom seljaštvu, kojem je omogućio upoznavanje s nacionalnim identitetom, sa savjetima za poljodjelstvo, donoseći i školsku problematiku te niz književnih priloga, sve do inih političkih razmatranja.⁵⁷ Primjerice, već od prvoga broja u rubrici *Pogled po svietu* donosio je komentare o političkome i socijalnome položaju Hrvata u Hrvatskoj i Slavoniji, osvrćući se na problem hrvatske teritorijalne i nacionalne razjedinjenosti.⁵⁸ Tijekom 1870-ih urednik lista bio je Mate Bastian.⁵⁹

Najrašireniji, ali i najdugovječniji riječki list bio je promađarski dnevnik *La Bilancia, giornale politico-commerciale-marittimo*. Pokretač, glavni urednik i izdavač te autor uvodnika lista, koji se prodavao ne samo u Monarhiji nego i u Berlinu i Hamburgu, bio je Emidio Mohović (Mohovich), u čijoj se tiskari i tiskao. Ogladni broj koji najavljuje izlaženje lista tiskan je krajem 1867., no on redovno izlazi od siječnja 1868. godine.⁶⁰ S obzirom na to da je Mohovich u politici otvoreno podupirao Mađare i politiku vladajućih peštanskih krugova, od kojih je dobivao i znatnu novčanu potporu, novine su postale središnjim organom riječke Liberalne stranke.⁶¹ Bile su uređivane prema najsuvremenijim načelima onodobne novinske publicistike i novinarske prakse. Primjerice, prakticirale su izravno citiranje kao dokaz novinarske pouzdanosti i objektivnosti te izvještavale na temelju policijskih izvještaja, izvještaja iz sudnica, s ulica ili drugih mjesta.⁶² Od prosinca 1870. do prosinca 1871. u Rijeci je, osim ponedjeljkom, izlazio i dnevnik *Il Giornale di Fiume, commerciale marittimo e politico*. Glavni urednik bio je

⁵⁶ Marino Buducin, Luciano Giuricin, „Provincia dell’Istria”, u: *Istarska enciklopedija*, pristup ostvaren 11. 9. 2021., <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/794/provincia-dellistria-la#>.

⁵⁷ Više u: Nevio Šetić, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870.-1915.* (Zagreb: Dom i svijet, 2005), 85.

⁵⁸ Šetić, *O povezanosti Istre*, 147.

⁵⁹ Bruno Dobrić, „Naša sloga (Trst, Pula, 1870-1915)”, INO – Istarske novine online, pristup ostvaren 11. 9. 2021., http://www.ino.com.hr/nasa_sloga2.html.

⁶⁰ Lea Lazzarich, „Izvori o riječkim povijesnim novinama 1813.-1918.”, *Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova* 2 (2009), br. 1: 70.

⁶¹ „Mohovich, Emidio”, u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, pristup ostvaren 5. 10. 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41537>.

⁶² Gianfranco Miksa, „Le pubblicazioni giornalistiche italiane a Fiume”, *Quaderni* 27 (2016), br. 1: 488.

Carlo Salvadori. List je donosio uglavnom vijesti iz gospodarstva te političkoga života grada i Austro-Ugarske Monarhije. Bio je svojevrsan nastavak istoimenoga lista iz 1865. koji je izlazio godinu dana, a čiji je urednik također bio Emidio Mohović.⁶³

Osam opisanih tiskovina odabrano je prema kriterijima neprobabilističkoga uzorkovanja, zbog čega je riječ o namjernom uzorku istraživanja. Budući da se analiza sadržaja smatra idealnom metodom za istraživanje različitih poruka i podataka iz informacijskoga materijala, pomoću koje se može doći do najrazličitijih podataka o društvenoj stvarnosti,⁶⁴ istraživanje je provedeno metodom kvantitativne analize sadržaja kojom se na objektivan i sustavan način kvantitativno opisuje sadržaj određenoga aspekta komunikacije.⁶⁵ Naime, u istraživanjima medijskoga sadržaja važno je razlikovati dvije vrste analize sadržaja: kvantitativnu, koja predstavlja „objektiviziranu metodu koja omogućava da se određene kvalitativne osobine tekstualnog i vizualnog materijala izraze u kvantitativnim pokazateljima”, i kvalitativnu, „čiji postupak nije zadan nekim čvršćim metodologijskim kriterijima već se temelji na subjektivnom vrednovanju analiziranog sadržaja, te je za donošenje zaključaka važnije postojanje ili nepostojanje određenih svojstva”.⁶⁶

Da bi se obuhvatilo ne samo vrijeme bune i neposredno nakon nje i potencijalni naknadni izvještaji i osvrti na sam događaj, razdoblje analize, uz pretpostavku neaktualnosti onodobnoga tiska, bilo je od 7. listopada do kraja studenoga 1871. S obzirom na cilj istraživanja o učestalosti sadržaja objavljenih u analiziranome tisku koji se odnose na Rakovičku bunu te kako ju prezentiraju, u prvom se redu nastojalo utvrditi osvrće li se tisak hrvatskih zemalja Cislajtanije i Rijeke kao *corpus separatum* na Rakovičku bunu i u kojoj mjeri, kako ju interpretira te postoji li razlika u njezinu prikazu s obzirom na stav glasila koje o njoj izvještava. Interes čitatelja za temu Rakovičke bune nije bio predmet istraživanja.

Na navedena istraživačka pitanja konstruirane su sljedeće hipoteze istraživanja:

1. Praćenje Rakovičke bune u dalmatinskoj, istarskoj i riječkoj tisku razlikuje se u iznesenim perspektivama i interpretacijama događaja s obzirom na stav glasila.

⁶³ Gianfranco Miksa, *I giornali italiani a Fiume dal 1813 al 1945. Analisi e linee di sviluppo* (Trieste: Università degli studi di Trieste, 2012), 27-28.

⁶⁴ Miroslav Vujević, *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti* (Zagreb: Školska knjiga, 2006), 21, citirano u: Majstorović, *Novine nekad i danas*, 31.

⁶⁵ Više u: Gordana Vilović, *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1990-2000*. (Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2004), 33 i Barrie Gunter, „The quantitative research process”, u: *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies*, ur. Klaus Bruhn Jensen (London; New York: Routledge, 2013), 229-230.

⁶⁶ Vesna Posavec Lamza, *Metode istraživanja u novinarstvu* (Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2006), 152.

2. Rakovička je buna bila izraženije popraćena u dalmatinskome tisku u odnosu na istarski i riječki.
3. U tisku dominira informativno-deskriptivni prikaz bune temeljen na prenošenju izvještaja drugih novina.

Jedinica analize istraživanja bili su novinski prilozi u kojima je dominantna tema rakovički događaj ili se prema ključnim riječima moglo iščitati da se prilog na nj referira. Budući da je bilo potrebno utvrditi njihovu ukupnu količinu, sastavljena je istraživačka matrica kojom su se u 12 kategorija identificirale značajke tiskovine i priloga koji tematizira bunu, njezin tijek, njezini sudionici i/ili posljedice. Svaki prilog, neovisno o tome u kojoj se novinskoj rubrici nalazio, analiziran je zasebno. Kodirana kvantitativna građa obrađena je u statističkome kompjutorskom programu SPSS. Uzimajući u obzir različitu frekvenciju izlaženja analiziranih tiskovina, rezultati kvantitativne analize dopunjeni su kvalitativnom analizom novinskih priloga da bi se utvrdilo postoji li znatna razlika u načinu na koji su novine izvještavale o rakovičkome događaju. Novine su pregledavane na portalu digitaliziranih novina *Stare hrvatske novine* ili u čitaonici periodike Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Izvjestavanje i percepcija Rakovičke bune u dalmatinskome, istarskome i riječkome tisku

Istraživanjem su u dalmatinskome, istarskome i riječkome tisku druge polovine 19. stoljeća na dominantnu temu Rakovičke bune obuhvaćena 53 novinska priloga. Najviše ih je objavljeno u novinama koje su svaki dan izlazile u Rijeci (tablice 1 i 2). Sve analizirane tiskovine, izuzev lista *La Provincia dell'Istria*, osvrću se na Rakovičku bunu. Kalendarski promatrajući (tablica 3), prvi prilog koji se referira na događaje u Rakovici objavljen je 12. listopada, a posljednji 10. studenog u *La Bilancii*, dok je najviše priloga (33 ili 62,3%) objavljeno u drugoj polovini listopada. Ako im se pribroje i dvojezični, na talijanskome jeziku pisano je 41 ili 81,1% priloga (tablica 4). Najviše ih je, 42 ili 79,2%, objavljeno unutar novina (tablica 5), a nijednome od analiziranih priloga nije naveden autor. Prema rubrici objave (tablica 6), njih 23 ili 43,4% u novinama su kategorizirani kao (unutarnjo) političke vijesti, dok ih prema novinarskoj vrsti 32 ili 60,4% doista pripada temeljnoj novinarskoj vrsti, odnosno vijesti kao najkraćemu novinarskom obliku. Po pitanju izvora informacija na koje se prilog referira/poziva, on se navodi u 26 ili 49,1% priloga. U većini slučajeva riječ je o drugom tisku, ponajviše zagrebačkom. U praksi pojedinačno prednjače *La Bilancia* i *Objavitelj dalmatinski*, koji se najviše referiraju na drugi tisak. Na kraju, iako se analizirani prilozi mogu okarakterizirati kao prvenstveno informativni (obavijesni) tekst (36 ili 69,7%), njih 17 ili 32,1%, uz informativni vid, uključuje iznošenje određenoga stava ili analitički pristup u manjoj mjeri.

Budući da frekvencija izlaženja novina može utjecati na broj objavljenih članaka o određenoj temi te podrazumijevajući određenu zabrinutost o sumjerljivosti podataka o broju članaka koji se o Rakovičkoj buni objavljuju u različitim tiskovinama, važno je napomenuti da podaci pružaju ograničenu perspektivu te se ne mogu koristiti kao jedina mjera interesa novina/javnosti za Rakovičku bunu. Važno je uzeti u obzir i druge čimbenike poput kvalitete izvještavanja ili pozicije članaka u novinama. Prema tome, treba imati na umu da izneseni podaci nisu jedina mjera interesa novina za određenu temu, ali su važni za razumijevanje općega trenda. Naime, iako možemo zaključiti da bi *La Bilancia*, kao dnevni list, objavila više članaka nego novine koje se objavljuju jednom tjedno, u usporedbi s drugim dnevnim listovima *La Bilancia* bi također mogla objavljivati manje članaka o Rakovičkoj buni ako je manje zainteresirana za tu temu od drugih novina. Nadalje, dok su tiskovine koje izlaze dva puta tjedno i na talijanskoj i na hrvatskoj jeziku objavile identičan broj novinskih priloga o Rakovičkoj buni, u talijanskom listu *Il Dalmata* posvećen joj je, izuzev vijesti i izvještaja, jedan samostalni (informativno-analitički) prilog. Stoga, iako se apsolutni brojevi članaka ne mogu uspoređivati između različitih tiskovina, oni su i dalje korisni za razumijevanje općega trenda interesa novina za Rakovičku bunu. A da bi se podaci relevantno dopunili, naknadno je učinjena i kvalitativna analiza pojedinih novinskih priloga.

Tablica 1. Pojavnost priloga o Rakovičkoj buni u tiskovinama

IME TISKOVINE	VRSTA TISKOVINE	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
<i>La Bilancia</i>	dnevnik	16	30,2
<i>Giornale di Fiume</i>	dnevnik	13	24,5
<i>Objavitelj dalmatinski</i>	polutjednik	6	11,3
<i>Narodni list</i>	polutjednik	6	11,3
<i>Il Dalmata</i>	polutjednik	6	11,3
<i>Naša sloga</i>	polumjesečnik	4	7,5
<i>La Dalmazia cattolica</i>	tjednik	2	3,8
UKUPNO		53	100

Tablica 2. Učestalost priloga o Rakovičkoj buni u odnosu na vrstu analizirane tiskovine

VRSTA TISKOVINE	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
Dnevnik (<i>Giornale di Fiume</i> , <i>La Bilancia</i>)	29	54,7
Tiskovine koje izlaze dva puta tjedno (<i>Objavitelj dalmatinski</i> , <i>Narodni list</i> , <i>Il Dalmata</i>)	18	34,0
Tiskovine koje izlaze dva puta mjesečno (<i>Naša sloga</i>)	4	7,5
Tjednik (<i>La Dalmazia cattolica</i>)	2	3,8
UKUPNO	53	100

Tablica 3. Učestalost objave priloga o Rakovičkoj buni u odnosu na razdoblje izdavanja

RAZDOBLJE IZDAVANJA	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
Vrijeme bune i neposredno nakon nje (7. – 15. listopada)	12	22,6
Druga polovina listopada (15. – 31. listopada)	33	62,3
Studeni 1871.	8	15,1
UKUPNO	53	100

Tablica 4. Zastupljenost priloga o Rakovičkoj buni prema jeziku kojim su pisani

JEZIK PRILOGA	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
Talijanski jezik	37	69,8
Hrvatski jezik	10	18,9
Dvojezično	6	11,3
UKUPNO	53	100

Tablica 5. Učestalost priloga prema položaju u novinama

POZICIJA PRILOGA	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
Naslovnica	10	18,9
Unutar novina	43	81,1
UKUPNO	53	100

Tablica 6. Učestalost priloga prema rubrici objave

RUBRIKA	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
Političke vijesti	23	43,4
Najnovije vijesti	10	18,9
Posebni prilozi	10	18,9
Uvodnik/komentar	3	5,7
Ostalo ⁶⁷	7	13,2
UKUPNO	53	100

Tablica 7. Prilozi i učestalost novinarskih vrsta

VRSTA PRILOGA	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
Vijest (do 10 redaka teksta)	32	60,4
Poseban prilog – analiza (pola stranice do stranice)	10	18,9
Izvještaj (od 10 redaka do pola stranice)	8	15,1
Spominjanje u okviru stalne rubrike	3	5,7
UKUPNO	53	100

⁶⁷ Različite vijesti, brzojavi i dopisi.

Tablica 8. Učestalost priloga s obzirom na novinsko izražavanje/žanr

KARAKTERIZACIJA PRILOGA	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
Informativni (obavijesni) tekst	36	67,9
Informativno-analitički tekst	16	30,2
Komentar	1	1,9
UKUPNO	53	100

Tablica 9. Učestalost priloga s obzirom na novinsko izražavanje/žanr prema pojedinoj publikaciji

IME TISKOVI NE	KARAKTERIZACIJA PRILOGA			UKUPNO
	Informativni (obavijesni) tekst	Komentar	Informativno-analitički tekst	
<i>Objavitelj dalmatinski</i>	6	0	0	6
<i>Narodni list</i>	4	0	2	6
<i>Naša sloga</i>	0	1	3	4
<i>Il Dalmata</i>	4	0	2	6
<i>La Dalmazia cattolica</i>	2	0	0	2
<i>La Bilancia</i>	9	0	7	16
<i>Giornale di Fiume</i>	11	0	2	13
UKUPNO	36	1	16	53

Tablica 10. Učestalost priloga s obzirom na izvor informacija

REFERENCIJA NA DRUGI TISAK	FREKVENCIJA (N)	POSTOTAK (%)
Mađarski tisak (<i>Pester Lloyd</i>)	4	7,5
Njemačko-austrijski tisak (<i>Abendpost</i> , <i>Fremdenblatt</i> , <i>Wehr-Zeitung</i>)	7	13,2
Zagrebački tisak (<i>Narodne novine</i> , <i>Obzor</i> , <i>Agramer Zeitung</i>)	11	20,8
Ostalo (talijanski, praški i novosadski tisak)	4	7,5
Informacije se ne prenose	27	50,9
UKUPNO	53	100

Zbog ograničenoga i relativno sporog protoka informacija, prvi spomen događaja u Rakovici objavljen je kad je ustanak već bio ugušen, a njegovi glavni protagonisti mrtvi.⁶⁸ U tome se izdvaja riječka *La Bilancia*, koja je prva, ali i najduže te najdetaljnije izvještavala o Rakovičkom ustanku. Ona već 12. listopada donosi vijest da su dva dana prije u Vojnoj krajini „izbili ozbiljni nemiri”⁶⁹ te svakodnevno u

⁶⁸ Agnieszka Gucka, „Chorwacka legenda – Eugen Kwaternik i ‘Powstanie Rakowickie’ 1871 roku”, *Sprawy Narodowościowe* 38 (2011): 70.

⁶⁹ *La Bilancia: giornale ebdomadario, umoristico e di varietà con illustrazioni* (Rijeka), 12. 10. 1871., [2].

rubrici *Notizie della giornata* informira čitatelje o tijeku ustanka, sudionicima i njegovim posljedicama, da bi od 16. listopada list na naslovnici započeo s rubrikom *L'insurrezione nel confine militare*.⁷⁰ Riječ je o svojevrsnom prilično opsežnom prilogu-analizi uzroka i tijeka samoga ustanka te društveno-političkoga stanja u tadašnjoj Krajini. Konstatirajući da „vijest o oružanoj pobuni u Krajini nije iznenadila nikoga tko je pratio zbivanja u Hrvatskoj”,⁷¹ autor članka pomalo se čudi što na čelu ustanka nisu bili Mrazović ili Vončina, nego Kvaternik i njegovi pristaše. Nadalje, ideje Stranke prava, koju sve novine zovu prema njezinu utemeljitelju Starčevićeva stranka, definira utopističkim, a govoreći o uzrocima samoga ustanka, ističe mržnju prema Mađarima te teške životne uvjete u Krajini.⁷² Oni se, kao i analogija o slavenskome karakteru ustanka, odnosno da su ustanak motivirali vladarevi pregovori s Česima koji su upravo u to vrijeme polagali nade u moguću reformu i eventualnu federalizaciju Monarhije,⁷³ definiraju u sljedećim nastavcima priloga.

Iako se već samo prema izvještajima *La Bilancia* dade rekonstruirati rakovički događaj, o njemu svakodnevno od 13. listopada do 28. studenog 1871. izvještava i riječki *Giornale di Fiume*. Prilozi o buni uglavnom su objavljeni u rubrici o (unutarnjoj) politici Monarhije na naslovnici. U početku suhoparni, iz dana u dan donosili su najnovije informacije o događaju i njegovu tijeku, aktivnostima vojnih vlasti te uhićenjima i ubojstvima njegovih sudionika. List, među ostalim, jedini navodi da se iz svjedočenja na sudu zaključuje da je pobuna imala posljedice u Dalmaciji, Bosni, Srbiji i Crnoj Gori, ali ih ne definira te, spominjući uhićenja u Zagrebu i Karlovcu, naglašava uhićenje Ante Starčevića i ustaničke pamflete pronađene u Zagrebu. Ističe i spomenuti slavenski karakter pobune da bi ju se s negativnim konotacijama povezalo s Česima, s kojima je car i kralj Franjo Josip tada pregovarao o eventualnoj federalizaciji Monarhije, satirično konstatiravši da „sada treba vidjeti hoće li panslavenski pokušaji, nakon ugušenog Rakovičkog ustanka, još imati snage da izazovu daljnje nemire i da među nama pronađu oruđe i suučesnike koji se pokazuju spremni žrtvovati domovinu dokonim idejama, ambicijama i sebičnosti”.⁷⁴

O slavenskome karakteru ustanka zbog čeških nastojanja posebice govori prilog *Gli Slavi*⁷⁵ (*Slaveni*) objavljen u listu *Il Dalmata* mjesec dana nakon samoga događaja. Autor priloga, opisujući stanje u Monarhiji, slikovito konstatira da je

⁷⁰ Za potrebe rada naslovi rubrika ostavljeni su na talijanskome, a njihovi su dijelovi samostalno prevedeni. Reference iz tiska na hrvatskome jeziku ostavljene su u originalnim verzijama bez intervencija, odnosno ispravljanja gramatičkih ili tiskarskih pogrešaka.

⁷¹ *La Bilancia*, 16. 10. 1871., [1].

⁷² *La Bilancia*, 25. 10. 1871., [1-2].

⁷³ Obrazović, „Prikaz Rakovičke bune”, 31.

⁷⁴ *Giornale di Fiume: commerciale, marittimo e politico* (Rijeka), 20. 10. 1871., 1016.

⁷⁵ *Il Dalmata: giornale politico, economico, letterario* (Zadar), 8. 11. 1871., [1].

primjer „potisnutih nevolja” u Ogulinskoj regimenti otkrio što su sve pojedinci „vrućih glava” sposobni poduzeti da bi vatrom svojih ideja „ogrijali” narod.⁷⁶ Argumentirajući stav da je buna potaknuta češkim aspiracijama, list ističe da je agitacija za ustanak omogućena stranim kapitalom, posebice češkim, te subverzivnim ponašanjem Strossmayerovih organa,⁷⁷ i prenosi vijesti o „velikim svotama novca koje su iz Češke poslane u Hrvatsku”⁷⁸ da bi potpomogle ustanak. Oštro osuđujući sam događaj, o buni je list većinom izvještavao na posljednjim stranicama u rubrici *Ultime notizie (Najnovije vijesti)*.

U domeni publikacija koje su izlazile na talijanskome jeziku, *La Dalmazia cattolica* o rakovičkom je događaju izvijestila sažeto i nepretenciozno s obzirom na to da tjednik o buni donosi samo tri kratka priloga.⁷⁹ Prema prvome, bunu u Ogulinskoj pukovnji predvodili su Kvaternik, Starčević i Rakijaš. Drugi prilog čitatelje obavještava da je ustanak ugušen i njegovi vođe poginuli, a treći, prenoseći vijest iz njemačko-austrijskoga tiska, utvrđuje konačni slom ustanka te početak „inkvizicijskih” sudskih procesa nad njegovim sudionicima. U opusu analiziranih tiskovina na talijanskome jeziku također je potrebno napomenuti da u listu *La Provincia dell'Istria* nije uočen nijedan prilog iz kojega bi se mogla iščitati određena referenca na rakovički događaj, što je očekivano s obzirom na njegovo tematsko određenje.

Od tiskovina na hrvatskome jeziku, *Objavitelj dalmatinski*, referirajući se na ostala monarhijska glasila, detaljno iznosi tijekom događaja, njegove sudionike i posljedice, naglašava odlučujuću i odlučnu reakciju (vojnih) vlasti. Primjerice, u rubrici *Nаша zemlja*, donoseći vijesti o „smutnjama u Ogulinskoj krajiškoj regimenti”,⁸⁰ list se referira na dopis budimpeštanskoga dnevnika na njemačkome jeziku *Pester Lloyd* te, izvješćujući kako je glavni zapovjednik Mollinary odmah naredio da se buna „oružjem savlada”, umiruje čitateljstvo da će „uslid berzih odredbah glavnog zapovjednika smutljivci biti obkoljeni, (...) jer naum je bunтовnikah iskorenuti Austrijance i Madjare, pa razviti pravi barjak hervatski”.⁸¹ List istovremeno glorificira podmaršala Antona Mollinaryja, tada vrhovnoga zapovjednika Vojne krajine, „komu je svojom opreznom i kripkom upravom pošlo za rukom bërzo savladati ustanak”,⁸² da bi minimalizirao značaj i razmjere incidenta. U tu svrhu donosi i podmaršalov odgovor na carevo priznanje za „poduzete kripke odredbe, i za izveršbu uspihom bogatu”⁸³:

⁷⁶ *Il Dalmata*, 8. 11. 1871., [1].

⁷⁷ *Il Dalmata*, 28. 10. 1871., [3].

⁷⁸ *Il Dalmata*, 21. 10. 1871., [2].

⁷⁹ *La Dalmazia cattolica* (Zadar), 22. 10. 1871., [8].

⁸⁰ *Objavitelj dalmatinski (tal. Avvissatore Dalmato)* (Zadar), 17. 10. 1871., [3].

⁸¹ *Objavitelj dalmatinski*, 17. 10. 1871., [3].

⁸² *Objavitelj dalmatinski*, 24. 10. 1871., [5].

⁸³ *Objavitelj dalmatinski*, 24. 10. 1871., [5].

„Doćim svima četama gjenralije na znanje dajem verhovno ovo priznanje, dodadjem da sam moje preodane zahvale već za to iskazao na ime gospode zapovodnikah, četah, nastavah i drugih organah, koji udioništvovaše u izveršbi, i da sam na ime sviju iskazao prepriklonito osiguranje da ćemo vavik biti spremni s najveći požrtvovanjem ispunjavati svoju dužnost.

Mollinary s.r.
Podmaršal.”⁸⁴

List se također spominje uhićenja Ante Starčevića, donosi podatke o glavarima „buntovnikah” i sudionicima pobune, iznoseći podatak da „98 osobah osvadjernih da su u ustanku udioništvovale već stajahu pred prekim sudom”.⁸⁵ Petero njih „najokrivljenijih”, kojima se ne navode imena, podvrgnuti su prijekom sudu: „Tu osobe pogubljene su, jedna je pomilovana zaminivši joj pedipsu sa 18 godinah tamnice, a jedna je predata običnom sudu.”⁸⁶ U posljednjem prilogu koji se referira na rakovički događaj list jedini izvješćuje da „prigodom onomad udušene uzbune u Rakovici turske vlasti susidnih zemaljah svojevotjno pobrinuše se, te se svijuh potribitih oprezah prihvatije da Cesarevini austrijsko-ungarskoj u prijatnom smislu osiguraše medjaše”.⁸⁷

Od 18. listopada do 8. studenog *Narodni list* također u svakome broju, uglavnom u rubrici *Najnovije viesti*, donosi priloge o Rakovičkoj buni, njezinu tijeku te smrti njezinih sudionika. Već u prvom objavljenom prilogu definira da su vođe ustanka Eugen Kvaternik, odvjetnik iz Zagreba, i Vjekoslav Bach, urednik pravaškoga tjednika *Hervatska*, te da je njegova namjera „da se sve magjaronsko-austrijsko uništi i veliko-hrvatska zastava razavije”.⁸⁸ List posebnu pozornost pridaje Bachovoj pljački pošte u Munjavi, prenoseći *Obzorov* dopis s detaljnim izvještajem o samome događaju te opisima pogubljenja vođa i sudionika događaja, citirajući pritom mađarski tisak. U 87. broju, primjerice, ponovno u rubrici *Najnovije viesti*, list donosi romaneskno živopisan, ali neprovjeren izvještaj o Kvaternikovu ubojstvu iz zasjede preuzet iz *Wehr-Zeitunga*:

„U to puče puška! Rakjaš⁸⁹ padje s konja. Na sto koraka pogodio ga Momčilo-
vić upravu u srce. Puče i druga. Kvaternik ranjen u trbuh gleda da se zakloni
za siromašnoga trgovca. Stade prasak pušaka. Zrna zviždahu prestrađenomu
sitničaru Trbojeviću krajem glave i udaraju Kvaternika, koji se hropeć sruši
na zemlju. Jošte jedan hitac, osmi, pogodi ga u vrat. Na to priskoči jedan, da
ga kundakom zatuče. Dosta je, uzdahne Kvaternik i pusti dušu. Za toga bijaše

⁸⁴ *Objavitelj dalmatinski*, 24. 10. 1871., [5].

⁸⁵ *Objavitelj dalmatinski*, 24. 10. 1871., [5].

⁸⁶ *Objavitelj dalmatinski*, 31. 10. 1871., [4].

⁸⁷ *Objavitelj dalmatinski*, 7. 11. 1871., [4].

⁸⁸ *Narodni list: glasilo za interese hrvatskog naroda* (Zadar), 18. 10. 1871., [4].

⁸⁹ Uz Kvaternika i Bacha, jedan od vođa Rakovičkoga ustanka bio je i Antun (Ante) Rakijaš.

Bah skočio iz kola i nagnuo bježati. Jedan od zaslužjenih časnika, koji se sada svi, upotrebiv zabunu, bijahu oslobodili, opazi to i povika: Dukato onomu, tko Baha pogodi. Neki desetnik smjeri i probije Bahu glavu. U smrtnoj borbi trzaše mu se ruka, a njegov revolver opali se dva puta u zrak.”⁹⁰

Zaključujući početkom studenoga priču o buni, *Narodni list* prenosi članak novosadskoga *Naroda* pod nazivom *Hoćeli narodna stranka u trojednicu popustiti*.⁹¹ U prilogu se, među ostalim, navodi sljedeće:

„U trojednici traje borba još svejednako. Ona traje duže, nego u Ugarskoj. Hrvatska borila se proti Bachu i Schmerlingu zajednički s Ugarskom, a sada i opet nastavlja svoju narodnu borbu proti svom negdašnjemu savezniku, koji oprostivši se pritiska njemačkog, sam pritiskuje onoga, s kojim se prije zajednički borio. (...) Najnoviji žalostni događaji u ogulinskoj pukovnici mogli bi služiti grofu Andrassy-u za ozbiljnu opomenu, da pravednim željam naroda zadovolji i da sa narodnom strankom u dogovore stupi. Istina da u tih žalostnih događajih u gornjoj krajini, narodna stranka nema iz daleka učešća. Ali ti događaji, ma kakav i izvor bio, najjasnije dokazuju, da je u onih krajevih najveća razdraženost nastala i da je skrajnje vrijeme da se u Hrvatskoj i u krajini nesnosno stanje promieni.”⁹²

Istarska *Naša sloga, poučni, gospodarski i politični list* o rakovičkome događaju piše od sredine listopada te, za razliku od ostalih glasila, kao organizatore ustanka definira Mađare. U rubrici *Pogled po svijetu* objavljenoj na naslovnici obavještava čitatelje o izbijanju ustanka te da je pobuna, koju su smjerali tajni mađarski doušnici, već ugušena:

„Iz Hrvatske su prošlog tjedna dolazili jako žalosni glasi. Pobunila se jedna satnija u Ogulinskoj regimenti; al’ se sad evo u dobar čas čuje, da se je već i umirila, karakterizirajući njezine sudionike najljućim neprijateljima hrvatskoga naroda koji već više godina siju mržnju i razdor među narodom. Tko promisli, sa Magjari nisu kadri u Hrvatskoj postići svojih svrhah dosadašnjih hrdjavim postupanjem, lahko će se domisliti, kako je smerao taj grešni pokušaj njihovih tajnih delijah. Nu mu zaklinjemo našu braću Hrvate, neka se nedadu od nikog zavesti, nego neka postojano stoje uz svoja prava i uz svoje narodne zastupnike, pa konačna pobjeda mora u hoće biti njihova. Jedino zakoniti odpor jest onaj, koji uspješno gradi i razgrađuje.”⁹³

⁹⁰ *Narodni list*, 1. 11. 1871., [1-2].

⁹¹ „U Vojvodini je najveću pažnju rakovičkom ustanku posvetio novosadski *Narod*, list Jovana Subotića koji je ponajviše komentirao rakovički događaj.” Kosta Milutinović, „Svetozar Marković o Rakovičkoj buni i o Starčevićovoj Stranci prava”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 3 (1960): 289.

⁹² *Narodni list*, 8. 11. 1871., [2].

⁹³ *Naša sloga: poučni, gospodarski i politični list* (Trst), 16. 10. 1871., 81.

U sljedećem broju list apostrofira da se radilo tek o izoliranom događaju i ludorijama šačice pobunjenika koji su poginuli:

„Rakovičkoj buni u Hrvatskoj neima više ni traga ni slieda nego u nekoliko grobovah, gdje leže njezini biesni i ludi početnici i njihovi jadni zavedenici. Ali kod tog crnog posla, kako pišu jedne praške novine, jest to najčudnije, što se je za tu bunu u Beču tri, a u Pešti pet danah znalo prije, nego je buknuła. Ako je to istina, tada smo ju i mi sasvim jasno u zadnjem broju shvatili; pak je vječna šteta, što su joj početnici kao od kapi u grob legli. Jer da budu pred sud došli, sviet bi sad očito znao, komu će ona prolivena krv i za što na dušu pasti. Magjarski ljevičari zapitkuju grofa Andrásyja u saboru, da zašto se je pačao u austrijsko mirenje i da li neće jedan put Ugarskoj škoditi? I mi mislimo, da hoće.”⁹⁴

Ujedno se u istome broju ne samo osuđuje neuspješni pokušaj ustanka nego ga, zajedno s njegovim vođama, list i ismijava sljedećim riječima: „(U rakovičkom ustanku), pogubili su zavedeni, graničari Kvaternika, Bacha i Rakijaša, kad su se uvjerali, kakove su to budale ter da razdor i trovanje u hrvatskom narodu siju.”⁹⁵

Zaključak

Na prostoru Istre, Dalmacije i Rijeke 1871. izlazilo je osam tiskovina na hrvatskome i/ili talijanskome jeziku. Izuzev lista *La Provincia dell'Istria*, u njih sedam u vrijeme trajanja ustanka i neposredno nakon Rakovičke bune, tj. od 7. listopada do kraja studenoga 1871., objavljena su ukupno 53 novinska priloga koji se ili referiraju na rakovički događaj ili im je on primarna tema. Iako frekvencija izlaženja novina i broj objavljenih članaka ne mogu biti jedini pokazatelji interesa novina i javnosti za određenu temu, u skladu s rezultatima provedenoga (kvalitativnog) istraživanja, dalmatinski, istarski i riječki tisak izvještava o Rakovičkoj buni uglavnom u formi kratkih vijesti ili prenesenih novinskih dopisa. U tisku dominira informativno-deskriptivni prikaz bune temeljen na prenošenju izvještaja drugih novina. S obzirom na brojnost u samome uzorku, detaljnije o njoj izvješćuje i komentira ju tisak na talijanskome jeziku, dok se hrvatski od nje ograđuje, ismijavajući njezine sudionike i ideje, pozivajući pritom na nužne promjene, ali uz zakoniti otpor koji, kako ističe *Naša sloga*, jedini „uspješno gradi i razgrađuje”.⁹⁶ Zbog informativno-analičkoga pristupa te pozicija novinskih članaka, a ne isključivo zbog učestalosti izlaženja novina, Rakovička buna izražnije je popraćena u istarskome i riječkome tisku. Ipak, neovisno o temeljnom (političkom) obilježju tiskovine, buna se negativno ocjenjuje u publikacijama na

⁹⁴ *Naša sloga*, 1. 11. 1871., 85.

⁹⁵ *Naša sloga*, 1. 11. 1871., 87.

⁹⁶ *Naša sloga*, 16. 10. 1871., 81.

hrvatskoj, ali i na talijanskoj jeziku, pa se praćenje Rakovičke bune u dalmatinskoj, istarskoj i riječkoj tisku u iznesenim perspektivama i interpretacijama događaja ne razlikuje s obzirom na stav glasila.

Iz analiziranih publikacija moguće je iščitati tijek Rakovičke bune, njezino vodstvo i sudionike, ciljeve, namjere te konačne posljedice. Dakako, uz konzultiranje drugih povijesnih izvora i činjenica. Jer, primjerice, iako je u svim tiskovinama negativno ocijenjena, upečatljivo je da se buni u nekoliko navrata želi dati velika važnost, prije svega za tadašnju unutarnju politiku Monarhije. Znakovito je da je taj aspekt u prikazima bune u historiografiji do Drugoga svjetskog rata posebice istican bez obzira na to što je pokušaj federalizacije Monarhije propao prije samoga rakovičkog događaja. Ipak, moguće je pretpostaviti da su njegovoj afirmaciji, u određenoj mjeri, mogli pogodovati i analizirani novinski tekstovi. No, unatoč nekoliko manjih tendencioznih nelogičnosti, a s obzirom na percepciju koju je u javnosti imala i koja se iščitava iz tadašnjega tiska, Rakovička je buna, na kraju, smatrana nepromišljenim i nereálnim činom. Detaljnijom kvalitativnom analizom, posebice leksičko-semantičkom, njezino poimanje i značaj saželi bi i različiti nazivi kojima se ona u publikacijama oslovljava, od ogulinske uzbune do rakovičkoga ustanka ili (po)bune. Odražavajući razdoblje nastanka, i u ovom se slučaju tisak, kako ga je jednom prilikom opisao urednik *The Washington Posta* Philip Graham, može promatrati kao „prvi nacrt povijesti” jer, pružajući funkcionalan, a drugačiji okvir za raspravu o društveno-povijesnome kontekstu njegova događanja, omogućava (kronološko) razumijevanje pojedinoga događaja iz različitih perspektiva, što je ujedno poticaj za njegovo daljnje, sustavno i kritičko proučavanje.

Novine

Giornale di Fiume: commerciale, marittimo e politico (Rijeka), 1871.

Il Dalmata: giornale politico, economico, letterario (Zadar), 1871. .

La Bilancia: giornale ebdomadario, umoristico e di varietà con illustrazioni (Rijeka), 1871.

La Dalmazia cattolica (Zadar), 1871.

La Provincia dell'Istria: giornale degli interessi civili, economici ed amministrativi (Kopar), 1871.

Narodni list: glasilo za interes hrvatskog naroda (Zadar), 1871.

Naša sloga: poučni, gospodarski i politični list (Trst), 1871.

Objavitelj dalmatinski (tal. *Avvissatore Dalmato*) (Zadar), 1871.

Literatura

Allen, Robert B.; **Sieczkiewicz**, Robert. „How Historians use Historical Newspapers”. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology* 47 (2010), br. 1: 1-4.

Bralić, Ante. „Zadarsko novinstvo prema Istri i Rijeci pred Prvi svjetski rat”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 44 (2002): 187-206.

Bratulić, Josip. *Hrvatsko devetnaesto stoljeće. Politika, jezik, kultura*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2008.

Buducin, Marino; **Giuricin**, Luciano. „Provincia dell'Istria”. U: *Istarska enciklopedija*. Pristup ostvaren 11. 9. 2021. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/794/provincia-dellistria-la#>.

Čepulo, Dalibor; **Krešić**, Mirela. „Hrvatsko-ugarska nagodba: institucije i stvarnost”. U: *Mint nemzet a nemzettel... Tudományos tanácskozás a magyar-horvát kiegyezés 140. évfordulója emlékére, Budapest, 2008. Tanulmánykötet = Kao narod s narodom... Konferencija u spomen 140. obljetnici Hrvatsko-ugarske nagodbe, Budimpešta, 2008. Zbornik radova*, uredio Dinko Šokčević, 141-157. Budimpešta: Croatica, 2011.

Dobrić, Bruno. „Naša sloga (Trst, Pula, 1870-1915)”. *INO – Istarske novine online*. Pristup ostvaren 11. 9. 2021. http://www.ino.com.hr/nasa_sloga2.html.

Dobrovšak, Ljiljana. „Zakonodavna i izvršna vlast u hrvatskim zemljama od 1790. do 1918.” U: *Temelji moderne Hrvatske: hrvatske zemlje u „dugom” 19. stoljeću*, uredile Vlasta Švoger i Jasna Turkalj, 29-91. Zagreb: Matica hrvatska, 2016.

Đinđić, Mirko. „Korčulanski autonomaškotalijanaški zastupnici u Dalmatinskom saboru: otac i sin Giovanni i Stefano Smerchinich”. *Kanavelić* 6 (2020): 24-37.

Fresl, Tomislav. „Faze integracije hrvatske nacije”. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja* 42 (2008), br. 86: 123-140.

Gross, Mirjana. *Izvorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret*. Zagreb: Golden marketing, 2000.

Gross, Mirjana. „O integraciji hrvatske nacije”. U: *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, uredila Mirjana Gross, 175-190. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1981.

Gross, Mirjana; **Szabo**, Agneza. *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih godina 19. stoljeća*. Zagreb: Globus, 1992.

Gucka, Agnieszka. „Chorwacka legenda – Eugen Kvaternik i ‘Powstanie Rakowickie’ 1871 roku”. *Sprawy Narodowościowe* 38 (2011): 61-77.

Gunter, Barrie. „The quantitative research process”. U: *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies*, uredio Klaus Bruhn Jensen. 209-235. London; New York: Routledge. 2013.

Hernández Ramos, Pablo. „Consideración teórica sobre la prensa como fuente historiográfica”. *Historia y comunicación social* 22 (2017), br. 2: 465-477.

Holjevac, Željko. „Gorski kotar, Lika, Krbava i Senj u 19. stoljeću”. U: *Temelji moderne Hrvatske: hrvatske zemlje u „dugom” 19. stoljeću*, uredile Vlasta Švooger i Jasna Turkalj, 413-436. Zagreb: Matica hrvatska, 2016.

Horvat, Josip. *Povijest novinstva Hrvatske*. Zagreb: Stvarnost, 1962.

Hroch, Miroslav. *Društveni preduvjeti nacionalnih preporoda u Europi: komparativna analiza društvenog sastava patriotskih grupa malih europskih nacija*. Zagreb: Srednja Europa, 2006.

Hrvatsko knjižničarsko društvo. *Novine 19. st. tiskane i sačuvane u Hrvatskoj*. Pristup ostvaren 11. 9. 2021. <https://www.hkdrustvo.hr/clanovi/tmp/novine/novine.htm>.

Jelić, Vojislav. „Verba volant, scripta manent”. *Antropologija* 18 (2018), br. 1: 53-58.

Jones, Alison. „The many uses of newspapers”. Technical Report for IMLS Project on – The Richmond Daily Dispatch, 2008. Pristup ostvaren 25. 10. 2021. <https://dispatch.richmond.edu/docs/papers/usesofnewspapers.pdf>.

Kunczik, Michael; **Zipfel**, Astrid. *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert, 2006.

Lazzarich, Lea. „Izvori o riječkim povijesnim novinama 1813.-1918.“. *Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova* 2 (2009), br. 1: 65-79.

Majstorović, Dunja. *Novine nekad i danas. Povijesni pregled novinstva i etičnosti novinske prakse*. Zagreb: Golden-marketing; Tehnička knjiga, 2020.

Markus, Tomislav. „Trojedna Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija od 1790. do 1918.: Osnovne smjernice političke povijesti“. U: *Temelji moderne Hrvatske: hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću*, uredile Vlasta Švoger i Jasna Turkalj, 3-29. Zagreb: Matica hrvatska, 2016.

Matković, Stjepan. „Novinstvo Čiste stranke prava. Prilog poznavanju pravaškog tiska“. *Časopis za suvremenu povijest* 32 (2000), br. 3: 487-496.

Miksa, Gianfranco. *I giornali italiani a Fiume dal 1813 al 1945. Analisi e linee di sviluppo*. Trieste: Università degli studi di Trieste, 2012.

Miksa, Gianfranco. „Le pubblicazioni giornalistiche italiane a Fiume“. *Quaderni* 27 (2016), br. 1: 477-506.

Milutinović, Kosta. „Svetozar Marković o Rakovičkoj buni i o Starčevićovoj Stranci prava“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 3 (1960): 289-295.

„**Mohovich**, Emidio“. U: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 5. 10. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41537>.

Mokriš, Svjetlana. „Novine i njihova uloga u društvenoj zajednici“. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54 (2011), br. 4: 115-130.

Novak, Božidar. *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden-marketing; Tehnička knjiga, 2005.

Obrazović, Alen. „Prikaz Rakovičke bune u novinama i hrvatskoj historiografiji“. *Pro tempore: časopis studenata povijesti* 14 (2019): 29-39.

Pederin, Ivan. „Organi austrijskog nadzora nad tiskom u Dalmaciji poslije 1848.“. *Arhivski vjesnik* 34-35 (1992): 121-138.

Posavec Lamza, Vesna. *Metode istraživanja u novinarstvu*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2006.

Rubenstein, Anne. „Newspapers. How do historians use newspapers?“. *World history sources*. A project of the Center for History and New Media, George Mason University, with support from the National Endowment for the Humanities and the Gladys Krieble Delmas Foundation. Ontario: York University, 2005. Pristup ostvaren 21. 1. 2022. <https://chnm.gmu.edu/worldhistorysources/unpacking/newshow.html>.

Stančić, Nikša. *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću.* Zagreb: Barbat, 2002.

Suleman, Zahida. „Newspaper as source of history: A case study of daily ‘Zamindar’ of Maulana Zafar Ali Khan”. U: *23rd International Conference of Historians of Asia 2014 (IAHA2014), 23-27 August 2014. Alor Setar, Kedah, Malaysia, 945-959.*

Šetić, Nevio. *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870.-1915.* Zagreb: Dom i svijet, 2005.

Šišić, Ferdo. *Kvaternik: (Rakovička buna).* Zagreb: Hrvatski štamparski zavod DD, 1926.

Štefanac, Tamara. „Cenzurirane karikature iz humorističkog časopisa Vragoljan (1881.-1886.)”. *Pro tempore: časopis studenata povijesti* 3 (2006): 51-57.

Turkalj, Jasna. *Pravaški pokret 1878. – 1887.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.

Turkalj, Jasna. „Prilog istraživanju pravaškog pokreta 1880-ih”. U: *Pravaška misao i politika. Zbornik radova, uredili Jasna Turkalj, Zlatko Matijević i Stjepan Matković, 29-63.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2007.

Turkalj, Jasna. „Reakcije hrvatskih oporbenih političkih stranaka na novu nagodbenu stvarnost (1869-1871)”. U: *Mint nemzet a nemzettel... Tudományos tanácskozás a magyar-horvát kiegyezés 140. évfordulója emlékére, Budapest, 2008. Tanulmánykötet = Kao narod s narodom... Konferencija u spomen 140. obljetnici Hrvatsko-ugarske nagodbe, Budimpešta, 2008. Zbornik radova, uredio Dinko Šokčević, 125-141.* Budimpešta: Croatica, 2011.

Turkalj, Jasna; Matijević, Zlatko; Matković, Stjepan, ur. *Pravaška misao i politika. Zbornik radova.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2007.

Vilović, Gordana. *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1990-2000.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2004.

Vrandečić, Josip. „Autonomistički pokreti na istočnojadranskoj obali u 19. stoljeću”. U: *7. Međunarodni skup Dijalog povjesničara – istoričara, svezak 7, uredili Hans-Georg Fleck i Igor Graovac, 69-86.* Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2003.

Vujević, Miroslav. *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti.* Zagreb: Školska knjiga, 2006.

Veronika Novoselac*

Press Coverage of the Rakovica Uprising in Dalmatia, Istria, and Rijeka

Summary

Eugen Kvaternik initiated a rebellion against the “Swabian-Hungarian” control in the small village of Bročanac, located near Slunj in the Military Frontier, in response to the dissatisfaction with the Croatian-Hungarian Settlement, both politically and socially. Based on articles from the Dalmatian, Istrian, and Rijeka newspapers from the second half of the nineteenth century, this paper aims to provide an integrative evaluation of the press coverage and perception of the Rakovica Uprising, as well as the relationship between the press and the public regarding its participants. By analysing the period immediately following the rebellion, the objective is to assess the extent to which the journalism of that time could and did revolve around the events in Rakovica. In addition to examining the Zadar press (*Avvisatore Dalmato*, *Narodni list*, *La Dalmazia cattolica*), the paper will also focus on the Istrian newspaper *Naša sloga* and explore the thematic coverage of the Rakovica Uprising in the press along the Hungarian coast.

Keywords: *Il Nazionale* – *Narodni list*, *Naša sloga*, press coverage, Rakovica Uprising, press

* Veronika Novoselac, Department of History, Catholic University of Croatia, Ilica 242, 10 000 Zagreb, Croatia, E-mail: veronika.novoselac@unicath.hr